

Елена
Эшкинина

Илыш корнышто пенгыдын шоген

*Шукерте огыл Кугу Отечественный сарын ветеранже,
прозаик, философий науко кандидат
Василий Филиппович Филиппов илыш дене чеверласен.
25 октябрыште шочмыжлан 100 ий темеш*

ТҮНЖӖ — ТЫНЫС ДА ТАЗАЛЫК

В.Ф. Филиппов

Кугу Отечественный сар нерген кугурак-влакын каласкалымышт да книга лудмо, кинофильмла гыч гына палена.

Моткоч жал, Кугу сарыште ятыр ушан-шотан, таза ен вуйжым пыштен. Илыш моткоч писын эрта, тыге сарын йочаже-влакат шонгемит, илыш дене чеверласат. Теве август мучаште (28 август) сарын тул-вӱд вошт лекше, тушан пел кидым йомдарен толшо, но илышыште шке корныштыжо пенгыдын шогышо Василий Филиппов илыш дене чеверласыш. Ила гын, 25 октябрыште 100 ийым тема ыле.

Василий Филиппович Волжский район Усола Корамас ялеш 1921 ий 25 октябрыште шочын. Ешыште кум икшыве лийын: Володя шольыжо, Василий шкеже да Василиса акаже. Сар деч ончыч Василий икмыняр гана военный училищыш тунемаш каяш йодмашым пуэн, но... 1937 ийыште ачажым

репрессироватленыт, тудым калык тушманын эргыже семын онченит, сандене документшым налын огытыл. Козьмодемьянск олаште педучилищым пытарен, школышто тунуктен. А вара повестке почеш армийыш каен. Мурманскыш логалын. Службым тыныс жапыште эрташ пӱралтын огыл улмаш.

Ме Василий Филиппович дене жапын-жапын вашлийын кутыренна. Кунамже Усола ялысе ожнысо илышыжым шарналтен каласкален, кунамже сар жапыш пӱртылын. Ончыч уремыш лектеш ыле гын, иктаж 5 ий мӱнгыштыжак тошкыштын.

САЛТАК ИЛЫШ, КОЧО ЖАП

Василий Филиппович сар нерген каласкалымыж годым пуйто чыла монден, жаплан уэш тушко логалын. А мый тудым шып колыштынам, кунамже йодышем лекмеке, пырля рашемдена ыле.

— Армийыште Мурманскыш логалынам. Ик кечын эрден-эрак пудештылме, самолётын мўгырымыжō шокташ тўнале. Варажым — чот-чот пудештылме йўк. Ме, самырык салтак-влак, казарме гыч өрткен куржын лектынна, а уремыште мо ышталтмым тыглай мут дене каласен мошташ ок лий. Чылан куржталыт, ик вере йўла, вес вере пудештылеш... Варажым ме туштак сопко коклаште кредалаш тўналынна, — шинчавўдшым ўштылын каласкален ветеран. — Шужашат шуко логалын. Поснак шошым кочкиш шотышто чўдō лийын. Кечываллан ик падыраш сукара ден котелок вишкыде лемым пуэныт. Тыгай годым кылмыше кинде шултыш да левырак пучымышыжат пайрем сийла чучын. Телым, колышо имне шылым руэн, кунамже кўзō дене пўчкеден шолтенна. Шукыж годым тидыжат лийын огыл. Мемнам шижтареныт: самолёт гыч боеприпас ден кочкишым кышкеныт. Тудыжым чодыраште кычалынна. Икана чодыраште шикш ўпшым шижынна. Ончена: кож укш йымалне кок салтак тулым ылыжтеныт да ала-могай шудо гыч чайым шолтат. «Дезертир огыл, ме кочкишым кычалше улына. Тенгече ик мешак сукарам муынна», — манят, иктыже шинель кўсенже гыч сукарам луктын, мыланна шуялтыш. Чайым шолтен шинчыше-влакет Рязань, Киров областьла гыч лийыныт. «Сар деч вара пельмень кочкаш ўжына», — койдарен пелештышт. Шужышо лийыныт гынат, мыскара кумылыштым йомдарен огытыл. Ме Анатолий ден коктын ятыр жап пич чодыраште коштынна, но нимомат муын онал. Кумыл волен чодыра тўрыш лекмеке, кенета кож воктене, лум ўмбалне кагаз мешакым ужынна. Икте-весым ончалын, нимом пелештыде, саде мешак дек тёрштышна. Пўрымашын шерге пōлекшылан чот куаненна ыле. Ик сукара гыч налын, пудыргымат камвозыкташ лўдын, тамлышна. Мешакым черет дене нумалынна. Варажым нормо почеш кажныжлан кечывал да кас кочкишлан ик сукара дене пуэныт. А кочкаш шичмеке, пасум курал-ўдышō, киндым ончен куштышо-шамычым порын шарналтенна. Паленна: тылыштат шужен иленыт, чылажымат фронтыш колташ тыршеныт.

ТЫЛАНЕТ «ПōЛЕКЛАЛТШЕ» ТЫЙЫМ КЕЧ-КУШТАТ МУЭШ

Службо... Сар... Ик атаке почеш весе, сенымаш, чакнымаш... Окопым кўнченыт, бойлан ямдылалтыныт. Лўдыныт, пўжалтыныт, лўйылтыныт, немыч дене вашпижыныт, камвозыныт, кынелын, уэш куржыныт... Тунам нуным лач пуля гына шогалтен кертын.

— Капитанын каласымыже ўмырешлан шарнымашеш кодын: «Кажне пуля деч шылаш нимолан. Тыланет «пōлеклалтше» тыйым кеч-куштат муэш. Тунам ны лап лийын, ны куржын от утло». Лач тыгай годым шочмо кундем, родо-тукым, шольо-шўжар ушеш возыныт, — Василий Филипповичын сар нерген мутшо рончалте. — А икана... Икана мемнан дек почтальон тольо. Сумкасе пытартыш серышыжым мыланем шуялтыш. «Такшым мōнгō гыч нигōлан возаш», — шоналтышым тунам. Пошкудо кокамын каласкалымыжым тунемше возен. Тыгайрак серыш лийын: «Салам, Василий! Тыйым илыше улат манын шонен онал. Кумшо ий сар кая, мучашыже укеда веле чучеш. Сар гыч похоронко толедат, сусырген пōртылыт. Колхозышто кок шўдō имне гыч нылле

гына кодын, шукужым шыллан колтеныт. Ёдырамаш-шамыч фронтыш колташ меж пижерге ден носким пидыт. Василиса шўжарет фронтышто. Тудын дечат нимогай серыш уке, а Володя шольычим шукерте огыл салтакыш нангаеныт. Тендан пўртыштў Псков область гыч эвакуированный-влак илат...». Мучашлан пошкудо-шамыч деч саламым, поро тыланымашым колтеныт.

ПЕЛ КИД — ЙОТ МЛАНДЫШТЕ

Сарыште тўрлыжат лийын, тўрлыжымат ужаш логалын. Но эн пытартыш бой эн шарнымашан семын лакемалт кодын. Тунам марий рвезе пурла кид-шым йот мландеш коден.

— Икана артподготовко годым ротын командирже нелын сусырген да жаплан тудо ротым вуйлаташ мыланем ўшаненыт. Пуля йўр вошт куржталынна. Шуко салтак тушан вуйым пыштен. «Урам» кычкырен, ик ялышке пурышаш улына ыле... А салтак-влак чот ноеныт, связь уке, артиллерист-влакынат кушто улмыштым огына пале. Кенета воктенна мине пудеште. Мый ўрдыжкў чонештышым. Шот дене мо лиймым умылыде, тыманмеш кынелын шогальым. Шогальым... пурла кид деч посна. Лумеш киен кодо. Вўрым шуко йомдарыме дене уш кайыме гай лие. Кумыт гыч иктыже колен, а воктене улшо старший лейтенант илыше кодын. Сусыр верым пакет, нершовыч дене петырен, телефон провода дене кылдыш. А вет арня гыч мыйым военный академийыш тунемаш налшаш улыт ыле... Теве тыге ик татыште чылажат вес семын савырналте, — манят, ветеран фотографий-влакым, возкалымым луктын ончыктылаш тўнале. — Чон ок чыте, шарнымашымат возем, варажым кузе эмлалтме нерген рецепт-влакым... Педагог семын туныктышо-шамычлан — темлымашым.

ЧЫЛА ВЕРЕ АЙДЕМЕ ЛИЙЫН КОДМАН

Преподаватель семын Василий Филипповым самырык тукумым куштымо шотышто нравственный воспитаний деч коранме, тачысе туныктымо системат тургыжландарен. «Нравственный воспитаний деч посна кодаш гын, мемнан элнан ончыкылыкшо уке, манаш лиеш», — ойлен шкеже. Патриотизм шўлышын окшаклымыжат чонжым туржын.

— Икманаш, ме эн кўлешыж деч коранына. Российысе, тыгак верысе Образований министерстве-влак лўмлў педагог-влакын туныктымышт деч кораныныт, воспитательный пашам образований да туныктымо деч кўрлыныт. Тиде — преступлений, — манын тудо. — Грек философ Аристотельын ойлымым шарналтыман: «Кто движется вперёд в знаниях, а отстаёт в морали, тот скорее всего идёт назад, чем вперёд».

Тидым шотыш налын, «Быть человеком в мире людей» книгам савыктен. Тунемме учреждений, школла гыч икшыве шинчымашым нальме дене пырля шке элнан историйжым сайын палыше, нравственно-воспитанный, ушаншотан, поро айдеме лийын лекшаш. Лач тидым «Быть человеком в мире людей» книгаштыже умылтараш тырша. Тушто автор лудшо-влакым шке педагогический опытшо дене палдара. Ача-авалан моткоч пайдале шуко кўлешан темлымашым пуа.

— Кертмыда семын икшывыда пелен лияш тыршыза, лекше йонылышым пырля тўрлыза. Тачысе саманыште пуйто чыла ышташ лиеш, да тыгак шотдымын ышталтеш, нравственность, яндар шўм-чон поянлык шке нелытшым

*Василий Филиппов Александр (шолаште) да Владимир (нурлаште)
эргыже-влак дене*

йомдарат. Порылык ден осал коклаште чекат ўштылалт толеш. Йоча-влакын вуйдорыкыштым изинекак «аяртат». Ача-аван мутышт нимом ок шого. Осал вийын кидышкыже писын куснат. Элыштына таза, пенгыде еш-влак шуко лийыт гын, элнат пенгыде да таза лиеш, — ойлен ветеран.

ЭМЖЫМАТ — ШКЕ КИД ДЕНЕ

Василий Филиппович Минскыште нетрадиционный медицине дене шинчымашым заочно налын. Тидым тудо илышышке шындалаш тыршен. Мийымекемат ўстембалне түрлө шудым, погымом саскам, а окна янакыште ямде ате-шамычым эреак ужам ыле. Варажым ыштыме у рецептше дене палдарен. Калык медициным кучылтын, түрлө рецептше почеш эмым ямдылен. Чыла тидым иктыш чумырен, икмыняр ий ончыч «Жить до 120 — это возможно» книгам луктын.

Эмлык шудыжым, шуанвондыжым да молымат шкеак пога ыле. Пытартыш жапыште Василий Филиппович уремышке пешыжак лектын огыл. Мӱнгыштыжӱ, балконыштыжо, зарядкым кече еда ышташ тыршен. «Капкылым изиш тарватылаш күлеш», — ойлен сарын ветеранже. Аптекыла гыч күлеш шудым эргыже наледен.

Эмлалташ ятыр рецептым темла. Нунын кокла гыч кокытшым ончыктена.

Кошкышо мўкш (пчелиный подмор) йыжыным, простатитым, вўргорно варикозым, кугылогарым, нойымым эмлаш полша, организмым шонгемме деч арала, нойымым луштара. Тидлан 6 кугу совла коштымо мўкшым 2 литр пурыман банкыш пыштыман. Тышкак 1,5 литр ош аракам темыман. Ты вартышым кум арня шинчыктыман да вара кочмо деч ончыч ик кугу совла дене вўд йӱре йўман. Эмлалтме курс —

ик тылзе. А идалыкеш тудым 2—3 гана эртараш лиеш. Настойкым тыгак корштышо йыжыныш кечеш кок гана йыгаш темлалтеш. Тудын деч вара тургыжландарыше верым меж ўштö але шовыч дене пўтыралман.

Йошкарушмен. Ты пакчасаска кажне ешыште уло. Тудо кочкишым шулыктараш полша, вўргорным пенгыдемда, вўрысö холестериным иземда, көргö гыч аяран веществам луктеш. Мокш чер, гипертоний деч полша, шинча пўсылыкым саемда. Тидланже кечеш 100—150 грамм йошкарушменым кочман. Вуй корштымо годым свежа йошкарушменым, вичкыжын пўчкын, вуй-вичкыжыш пыштыман. Тыгак тиде пакчасаска вўрым, шекшкалтам, мокшым, шондыгалтам эрыкта, артрит деч эмла, предстательный ту пуалме годым полша.

БЕРЛИНЫШ СЕРЫШ

В. Филипповым илышыште улшо төрсыр, тўнямбалне озаланыше умылыдымаш эреак тургыжландареныт. «Мландымбалне тыныс озаланышаш, тўняште эл коклаште келшымаш лийшаш», — манеш ыле.

Василий Филиппович Берлиныште (Германий) савыкталт лекше «Die Welt» газетыш серышым колтен. Тудо тушто тачысе илыш верч чонжо вургыжмым почын пуаш тыршен.

— Тушто тиде газетын нелытан улмыжым паленам. Тудым колташ пошто пашаен-влак полшышт. Ончыч «Российский газетыш» возенам ыле... Савыкталтде кодо. Адресшым шот дене пален омыл, Германий (Берлин) манын веле серенам. Савыкталтше материалан газетым бандероль дене лўмынак колтеныт. Тыге ты калыкын ару да пунктуальный улмыжо эше ик гана пенгыдемдалте, — газетым шуялтен, мане тунам Василий Филиппович.

Возымо серыш тыгай содержаниян лийын:

Германийын канцлерже Ангела Меркельлан

Пагалыме канцлер!

Тыланда Йошкар Армийын 95 ияш ончычсо салтакше, сарын пурла киддыме инвалидше Василий Филиппов воза.

2016 ий 22 июньышто Гитлерын Совет Ушем ваштареш сарын тўнгалмыжлан 75 ий темеш.

Сар мемнан эллан да калыклан кузу энgekым конден: миллионло ен колен, озанлык ден экономике чот шолдыргеныт. СССР-ыште 29 миллионат 344 тўжем ен колен. Германият шуко еным йомдарен: мемнан данный почеш, 20 миллионат 876 тўжем ен пытен. Германий ден Совет Ушем кокласе сар айдеме тукумын пўтынъ историйыштыже эн неле да вўран лийын. Мемнан эл-влак — СССР ден Германий — ныл ий шуйнышо сар деч вара 1945 ийысе майым пеш чот шолдыргышо вашлийыныт.

Гитлеровский Германий ваштареш кредалмаште мемнан тунамсе «союзникна-влак» — США ден Англий — тыге шоненыт: руш да чыла россиян-влак, ик велым, да немыч-шамыч, вес велым, икте-весыштым йөршешлан лунчыртат. Тунам когыныштымат иканаште пытараш лиеш. Юмылан тау, тиде лийын огыл.

Ынде историй мыланна Россий ден Германийын стратегический йодышла дене пырля пашам ыштымышт годым гына Европышто тынысле сай илышыш, ты континентыште сай ончыкылыкыш шуаш лиймым раш ончыкта.

Төр права дене пайдаланымашеш негызлалтше тыгай кыл кучымаш блокыш пурышо але глобальный политике деч кок элынат эрыкан лий-мышт годым гына виянгын кертеш.

«Түнямбалсе обществе» төр праван да виян российско-германский ушем, мемнан калыкна-влак кокласе келшымаш деч лүдеш, тудо мемнан коклаште сырыктыше тулым уэш ылыжташ ямде. Но кызыт, шуко миллион еным пытарыше, Европым колымашке шуктен кертше сар деч вара, ме ондакысе йонгылышым уэш ышташ праван онал.

1941 ий 22 июнь кече тек эрлан шарнымашеш кодеш да тыгайже тетла нигунам лийшаш огыл манын ушештарен шога.

Мемнан ончыкшым виянгаш да шуаралташ чылажат уло. Шукерте огыл Россий космонавт-шамыч, американ, англичан, япон астронавт-влак, Германийын, Италийын енгышт Түнямбал космический станцийыште (МКС) лийыныт. Молан космический йодыш шотышто ме иктеш чумырген керттына, а мландымбалысе йодышым тўшка вий дене төрлен огына сене?

«Космосышто тыге сайын пырля пашам ыштен керттына гын, — ойлен космонавт Георгий Гречко, — молан мыланна мландымбалныже тыгак ышташ огыл? Тидым Германийыштат, Российыштат сайын умылат».

Тек историйын курымашлык йўксолнышыжо мыланна Европышто да пўтынъ тўнямбалне тыныслык да улан илыш лўмеш Россий ден Германий коклаште төр права негызеш пырля пашам ышташ куатле ўжмаш семын йонгалтеш.

Тыланда, госпожа канцлер, тазалыкым да пашаштыда сенгымашым тыланем.

Василий Филиппов, сарын инвалидше.
Россий Федераций, Марий Эл Республик.

Серыш савыкталтме деч вара авторлан йот эл гыч серыйш-влак йўксавыш семын толыныт. Южышт руш йылме, южышт немыч йылме дене возеныт.

СЕРЫШ, СЕРЫШ, СЕРЫШ...

Штейнхайм, 23.06.16

Шергакан господин Филиппов!

«Die Welt» газетыште 22.06.16 лекше госпожа Меркельлан возымо Тендан моткоч кўлешан, кугу тўткышым ойырышаш серыйшдам савыктеныт.

Мый Тендан эл дене кугешнем да Тендан семынак сар деч вара мемнан кок элнан мландывач ўштылалтдымыштлан (тыгай лўдыкшыжō таче кечынат уло) куанем. Тендан возымыда семынак, южо элын мемнан деч коранаш тыршымыже шукталтын огыл.

Мый 1944 ийыште шочынам да каласен кертам: тендан дене йолташла кыл деч трансатлантический партнёрством ўлыкырак шындем. Мыланна, европеец-влаклан, тыныс лийже манын, кызыт Россий дене пенгыде кылым ыштыман.

Тидыже сай: тыге ме Тендан дене палыме лийынна.

Ме ты кутырымашым умбакыже шуен керттына. Серышым иктешлыме семын, палемдыме шуэш: Совет Армийын салтакше семын героически шогымо фотографийдам колтеда гын, пеш куанем ыле.

Салам дене Вернер Шютц.

*Василий Филиппов Германий гыч толош
газетым лудеш*

2016 ий 26 июнь
Пагалыме господин Филиппов!

*Тендан серышдам «Die Welt»
газетыште лудынам.*

*Мый ГДР-ыште сар деч 20
ий вара шочынам. Тендан му-
дреч да яндар мутланда таум
ыштем. Мыйын шонымаште,
Тендан виян увердам шуко ен
умыла. Тыланда куанен öраш
веле коদেশ. Тыланда пенгыде
тазалыкым, кужу ўмырым ты-
ланем. Чыла сай гына лийже.
Кугу тау Тыланда.*

Германий гыч шўм гыч лекше салам!

Тыгай сынан серыш В.Ф. Филипповын архивыштыже шагал огыл.

Василий Филиппович Филиппов Карел да Икымше Прибалтийский фронтлаште тушман дене кредалын. Икымше степенян Отечественный война орден, «За отвагу», ятыр юбилейный медаль дене палемдалтын. Сар деч вара Сотнур районысо «Большевик» газетын редакторжылан ыштен. Областной партийный школым тунем лекмек, КПСС Морко райкомышто агитаций да пропаганде отделым вуйлатен. Вара Н.К. Крупская лўмеш Марий кугыжаныш пединститутышто тунемын.

1952–1962 ий — Йошкар-Оласе 6-шо №-ан да 15-ше №-ан кыдалаш школын директоржо; 1962–1968 ий — Марий политехнический институтышто философий кафедрын преподавательже.

Вара Москваште М.В. Ломоносов лўмеш кугыжаныш университет пеленысе аспирантурым тунем лектын, кандидатский диссертацийым арален. Уэш Марий политехнический институтыш пörтылын да пенсийыш лекмешкыже ыштен. Философий кафедрын доцентше, научный коммунизм кафедрын вуйлатышыже лийын.

2005 ий, Москва. Сенымашлан 60 ий темме лўмеш эртаралтше парадын участникше.

2007 ийыште «Патриот России» медаль дене палемдалтын. Республикысе ветеран-влак совет президиумын членже лийын.

В. Филиппов «Изи салтак» (2005), «Оперативник» Кирилл Михеев» (2008), «Элнет воктене» (2010), «Фронтовик-влак» (2015) книга-влакын, тыгак ятыр шанче пашан авторжо. «Шонго ўдырын мурыжо» пьесыжым М. Шкетан лўмеш Марий кугыжаныш драме театрын сценыштыже шындыме. «Вўр модмо годым» комедийжат лудшо-шамычлан онай лийын.